

33 Strateginen kulttuuri ja sen tutkimus

Äänitteen kesto: 48 min

Litterointimerkinnot

Antti Seppo:	Haastattelija
Hanna Ojanen:	Vastaaaja
Intro:	Intro
sa- (sana)	sana jää kesken epävarmasti kuultu jakso puheessa tai epävarmasti tunnistettu puhuja
(-)	sana, josta ei ole saatu selvää
(--)	useampia sanoja, joista ei ole saatu selvää
[tauko 10 s]	vähintään 10 sekunnin tauko puheessa
, . ? :	kieliopin mukainen välimerkki tai alle 10 sekunnin tauko puheessa

[musiikkia]

Intro: Kuuntelet Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon ytimessä -podcastia. Jaksoissa sotataidon asiantuntijat keskustelevat ajankohtaisista yhteiskuntaan ja sen turvallisuuteen liittyvistä kysymyksistä.

[musiikki loppuu]

Antti Seppo: Tervetuloa kuuntelemaan Sotataidon ytimessä -podcastia. Tällä kertaa puhumme strategisesta kulttuurista, sen tutkimuksesta sekä STRAX-tutkimushankkeesta. Minä olen valtiotieteen tohtori Antti Seppo ja toimin Maanpuolustuskorkeakoululla sotataidon laitoksella tutkijana. Vieraanani tänään on tutkimusjohtaja, valtiotieteen tohtori Hanna Ojanen Tampereen yliopistosta.

Hanna on monessa liemessä keitetty pitkän linjan ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkija-ammattilainen, joka on tutkinut muun muassa Euroopan integraatiota, EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, pohjoismaista yhteistyötä, Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä monenkeskisyttä ja kansainvälisten organisaatioiden välisiä suhteita. Hanna on Maanpuolustuskorkeakoulun dosentti sotataidon laitoksella, opetusalanana on kansainvälisen turvallisuuden järjestöt. Ja kaiken muun hyvän lisäksi, niin [naurahtaa] Hanna toimii myös STRAX-tutkimushankkeemme vetäjänä.

Kerrotko, Hanna, hieman siitä, kuinka päädyit tutkimaan strategista kulttuuria, ja mistä STRAX-tutkimushankkeessamme on kyse?

Hanna Ojanen: Kiitos, mielelläni. Onpas hauska olla täällä ytimessä!

Varmaankin päädyin itse tähän strategisen kulttuurin tutkimuksen pariin sitä kautta, että olen tutkinut puolustusyhteistyötä eurooppalaisessa kontekstissa aika pitkään. Ja siinä on sitte vastaan tullu kysymys siitä, että miten syvenevä yhteistyö onnistuu, kun eri maiden poliitikkojen ja ajattelun välillä on niin suuret erot. Ei tarvi kun vähän raapaista pintaa, niin näkee, että eurooppalaisten, EU-maiden kesken on todella suuria eroja. On suuria ja pieniä maita, on liittoutuneita ja liittoutumattomia, on niitä maita, jotka keskittyy alueelliseen puolustukseen, ja niitä, jotka keskittyy pikemminkin operaatiokykyyn oman alueen ulkopuolella. Uhkakuvat on erilaisia. Puolustusteollisuudella on esimerkiksi erilainen rooli eri maissa. Joissakin maissa on ydinaseita, toisissa ei. Eroja siis riittää tosi paljon.

Tästä lähtee jo kokonainen sarja kysymyksiä oikeestaan liikkeelle. Mistä ne erot johtuu? Kuinka pysyviä ne on? Mitä niille tapahtuu? Muuttuuko nää maat jotenki keskenään samankaltaisiksi, kun ne tekee yhteistyötä? Onko tää samanlainen politiikka, samanlainen ajattelu, onko se yhteistyön edellytys, vai onko se ehkä yhteistyön seuraus? Tälläisiä kysymyksiä alko tulla vastaan, ja niiden taustalla on sitten tän strategisen kulttuurin ajatus. Minkälaisilla eroilla on merkitystä? Mitä se strateginen kulttuuri on? Paljonko on sitä yhteistä? Ja minkälaisilla eroilla on merkitystä?

Tämmöset asiat alkoivat tässä pyöriä. Ja nyt tää meidän uus STRAX-tutkimushanke sitten ottaa näistä lujan otteen. STRAX on Suomen Akatemian rahoittama tutkimushanke, ja siinä keskeinen teema on strategisen kulttuurin muutosprosessit Euroopassa. Erityisesti täs tutkitaan sitä, että miten strategisen kulttuurin piirissä toimii tällasia episteemisiä yhteisöjä tai asiantuntijaverkostoja, mitä ne tekee, minkälainen merkitys on erilaisilla poliittisilla ja institutionaalisilla toimijoilla, tiloilla, yhteistyömuodoilla, mikä rooli näillä kaikilla on siinä strategisen kulttuurin muodostumisessa ja muutoksessa. Näistä kohta kuullaan sitten lisää.

Tää meidän STRAX-tutkimus toteutetaan yhteistyössä Tampereen yliopiston, Ulkopoliittisen instituutin ja Maanpuolustuskorkeakoulun kanssa. Ja meillä on peliaikaa nyt vuoden -26 loppuun asti. Meillä on kuuden hengen tiimi Tampereella. Meillä on tohtorikoulutettava väitöskirjatutkija Anton Staffans ja minä, Ulkopoliittisessa instituutissa Katariina Mustasilta ja Niklas Helwig ja täällä MPKK:ssa sinä, Antti, tutkija Antti Seppo, ja sitten professori Tommi Koivula.

No, jos nyt sitte lähdetään tarkemmin purkamaan sitä, että mistä tässä on kyse, niin voidaan varmaan lähtee ihan alusta ja tästä peruskäsitteestä – strateginen kulttuuri. Se ei varmaan ole kaikille kovinkaan tuttu, vaikka sitä käytetäänkin myös julkisuudessa, ja kuullaan, et sitä mainitaan eri yhteyksissä. Nyt lähdetään varmaan siitä sitten liikkeelle, et Antti kertoo siitä, että mikä se strateginen kulttuuri on, ja minkälainen tutkimusperinne siihen liittyy.

Antti Seppo: Kiitos. Voitas lähtee ihan oikeestaan liikkeelle siitä, että strategian ja strategisen kulttuurin käsitteet on läheisii, mutta ne ei tarkota samaa asiaa kuitenkaan. Ehkä helpoin tapa määritellä strateginen kulttuuri on tulkita sitä strategian käsitteen

turvallisuuspoliittisen ulottuvuuden kautta. Eli jos strategialla tässä tarkoitetaan oppia tai käytännön toimintalinjaa valtion tai liittouman turvallisuuspoliittisten pyrkimysten toteuttamiseksi, niin strateginen kulttuuri koskee niitä vakiintuneita periaatteita, uskomuksia, ideoita ja käytäntöjä, joilla tätä toimintalinjaa sitte pyritään toteuttamaan.

Eli strateginen kulttuuri ei itsessään ole kansainvälisen politiikan tai sodankäynnin teoriaa, vaan se on pikemminkin teorialähtöinen analyttinen väline valtioiden strategisen ajattelun, toiminnan ymmärtämiseen ja joskus myös selittämiseen. Strateginen kulttuuri muodostuu useammasta, erilaiset epistemologiset eli tietoteoreettiset lähtökohdat omaavasta lähestymistavasta. Ja nää lähestymistavat sitte puolestaan nojaa ontologisesti, eli se, että miten strateginen kulttuuri ymmärretään olemassa olevana ilmiönä, vahvasti konstruktivismiin. Eli toisin sanoen strateginen kulttuuri määrittyy tutkimuksessa vahvasti sosiaalisesti rakentuneena ilmiönä.

No strategisen kulttuurin tutkimus on ytimeltään sotaan, rauhaan ja sotilaalliseen voiman- ja vallankäyttöön sekä tähän tematiikkaan liittyvien periaatteiden, ideoiden, rakenteiden sekä käytäntöjen tutkimusta, joka sijottuu sekä turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tutkimuksen piiriin kansainvälisissä suhteissa että strategian tutkimusalaan sotatieteis. Laajempaan tarkasteluun voivat kuulua myös esimerkiksi liittolaisuus-suhteet, sotilaallisen toiminnan rooli yhteiskunnassa sekä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan liittyvät ambitiot.

Lisäksi strategisen kulttuurin tutkimukseen voidaan katsoa kuuluvan myös tämä niin sanottu grand strategy -tutkimus, eli suurstrategian tutkimus. Ja suurstrategia kuvailee valtion pysyvät intressit ja teorian siitä, että miten valtio pyrkii puolustamaan tai edistämään näitä intressejä, ottaen huomioon sisäiset ja ulkoiset rajoitteet. Lisäksi suurstrategiassa määritellään perusoletukset uhista, ja se tarjoaa vihjeitä siihen, että miten maat sitten reagoi ulkoisen turvallisuusympäristön muutoksiin.

Ja voitaisiin sanoa oikeestaan näin, että strategisen kulttuurin (kapea, laaja) [07:38] määrittely heijastaa sitte osin myös tätä kapeaa ja laajaa turvallisuuskäsitystä kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa.

No, strategisen kulttuurin tutkimusta on oikeestaan tehty aina 1970-luvun lopulta lähtien, jolloin amerikkalainen RAND-tutkimuslaitos julkaisi ensimmäisen tutkimuspaperin siitä, miten Neuvostoliitto suhtautuisi USA:n mahdolliseen ydinaseiskuun. Tällön tarkoituksena oli selvittää julkisten lähteiden pohjalta vähän tätä neuvostoliittolaisten päätöksentekijöiden strategista ajatuksenjuoksua. Ja oikeestaan aluksi strateginen kulttuuri ja sen tutkimus ymmärrettiinkin eritoten poliittis-strategisen tason päätöksentekoa koskevana ajatus- ja toimintatyylin tutkimuksena. Ja sittemmin strategisen kulttuurin tutkimus on seurannu pääpiirteittäin oikeestaan kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa vaikuttaneita erilaisia virtauksia.

Eli esimerkiksi 80-luvulla strateginen kulttuuri ymmärrettiin instrumentaalisen vallankäytön välineenä. 90-luvulla puolestaan tutkimuksen keskiöön nousivat sitten epistemologiset eli nämä tietoteoreettiset kysymykset siitä, että miten strateginen kulttuuri ja sen piirissä syntyvä toiminta tulisi ymmärtää, ja mitä sitten strategisella kulttuurilla oikeastaan voidaan selittää, jos mitään. Ja nykyään tutkimuksen keskiöön ovat nousseet muun muassa erilaiset alakulttuurit ja niiden vaikutukset yhtenäisen strategisen kulttuurin muotoutumiseen.

No, tässä meidän STRAX-tutkimushankkeessa strateginen kulttuuri jäsenyytä pääpiirteittäin niiden ajatusten, tapojen ja käytäntöjen kautta, jolla toimijat pyrkivät tuottamaan turvallisuutta ja vähentämään turvallisuusympäristössä aina piilevää epävarmuutta. Ja strateginen kulttuuri juontuu vahvasti kansallisten historiakokemusten pohjalta, eikä se siis välttämättä seuraa suoraan päivänpolitiikan muutoksia.

Ja strategisen kulttuurin käsite auttaa tutkimaan ja ymmärtämään sekä asioita turvallisuus- ja puolustuspoliittisten ratkaisujen pohjalla että maiden välisiä strategis-kulttuurisia eroja. Ja strateginen kulttuuri ei oo staattinen, mutta se muuttuu kumminki hitaasti, et muutosprosessit vie yleensä paljon aikaa. Mutta näiden muutosprosessien tutkiminen auttaa sit meitä ymmärtämään esimerkiksi laajemmin turvallisuus- ja puolustuspoliittisen ajattelun ja toiminnan taustalla vaikuttavien tekijöiden pysyvyyttä. Ja tästä voidaan esmes mainita viimeaikaisena esimerkkinä suomalaisten mielenmuutos Naton suhteen, joka voidaan jäsentää esimerkiksi sotiemme oppien, sodan uhan kokemisen sekä käytännössä jatkuvan Ukrainan sotaa koskevan uutisoinnin ja siitä juontuvan sodan reaaliaikaisen kokemuksen yhteisvaikutuksen kautta.

Mut täs meidän tutkimuksessa johtavana hypoteesina on kuitenkin se, että strategises kulttuuris tapahtuvat muutokset voivat syntyä paitsi näiden ulkoisten shokkien seurauksena myös turvallisuus- ja puolustuspolitiikan ammattilaisten yhteistyön tuloksena. Tarkastelemme erilaisia kansalliset rajat ylittäviä strategisen kulttuurin yhteistyömuotoja, jotka tapahtuvat ideoiden ja toiminnan tasolla erilaisissa tapahtumissa ja tiloissa, ja näit on esimerkiksi sitte erilaiset harjotukset tai koulutus.

Täs on tämmönen lyhyt paketti tästä käsitteestä, ja Hanna ottaa sit seuraavaks kopin kiinni yhteen meidän hankkeen keskeiseen käsitteeseen, eli episteemiseen yhteisöön ja sen vaikutuksiin strategisessa kulttuuris.

Hanna Ojanen: Vielä hieman koppia tuosta; Antti hyvin kuvas tätä muutoksen keskeisyyttä. Ja tässä vois vielä hieman palata taaksepäin siinä, että miten me ajateltiin tätä hanketta alun perin. Meillähän tässä tosiaan keskeisenä on nyt muutos, et vaikka Antti tuossa hyvin kuvas sitä, että... Ja tutkimukses ajatellaan, että strateginen kulttuuri ei kovin helposti tai ainakaan nopeasti muutu, niin ajateltiin kuitenkin etsiä semmosia muutoksen merkkejä tai muutoksen mahdollisuuksia. Ja silloin ku me laadittiin tätä tutkimushankkeen ensimmäistä versiota, niin oltiin vähän sitä mieltä, että meille voi käydä niin, että me ei hirveästi sitä muutosta nähdä. Mutta aivan toisin kävi, koska

maailma oli kovin erilainen siinä vaiheessa sitten, kun tää rahoituspäätös tuli. Ja nyt meillä on hyvinkä paljon sitte muutosta tässä käsiteltävänä.

Mut joka tapaukses siis nyt pidetään kiinni siitä, et analysoidaan sitä, että missä ja miten tää kulttuuri muuttuu. Syitä on monta, mutta jossakin se tapahtuu. Jotkut siinä on mukana. Sitä ehkä halutaan muuttaa. Ja kysymys on sit vähän siitäkin, että jos halutaan muuttaa, niin miten, ja onko strategisen kulttuurin muuttaminen mahdollista.

Tästä sit päästään kysymykseen siitä, että mihin pitää mennä, että sitä muutosta näkyy, ja tähän episteemiseen yhteisöön. Katsotaan siis lähemmin ihmisiä, katsotaan toimijoita, toimintaa, paikkoja, verkostoja. Yritetään tulla ihan siihen tavallaan ruohonjuuritasolle.

Ja mikä tää episteeminen yhteisö sitten on? Tossa Antti äsken sanoi, että voidaan puhua erilaisista epistemologista lähtökohdista, toisin sanoen tiedon käsityksistä. Ja episteeminen yhteisö liittyykin tähän. Sillä tarkotetaan tällasta asiantuntijoiden verkostoa, jolla on tietynlaista tietoa, jolla on semmosta tunnistettua asiantuntijuutta tietyllä alueella, ja joka myös katsoo, että sillä on poliittisesti relevanttia tietoa siitä aiheesta.

Ja nyt täs hankkeessa pyritään katsomaan, että miten tällaset yhteisöt muodostuu, mitä yhteisöjä on. Miten ne muodostuu, miten ne vaikuttaa, yhtäältä kansallisesti ja toisaalta sitten ylikansallisesti. Ketkä puhuu kenelle, ja ketkä kuuntelee ketä. Meidän hankkeen tällasen kansainvälisen neuvonantajaryhmän, advisory boardin jäsen Mai'a Cross, joka on tämän episteemisen yhteisöteorian oikee kansainvälinen kirkas tähti, muistutti meitä tässä sitte omista tutkimuksistaan siitä, että käytännössä kenraalit lukevat ja perehtyvät toistensa kirjoituksiin ja ajattelutapoihin. Ja tämäntyyppisiä juonia ja verkostoja sitten voidaan tässä hahmottaa.

Perinteisestihän tätä episteemistä yhteisöä ja päätöksentekoa on ajateltu kansalliselta tasolta lähtien. On mietitty sitä, että miten strateginen ajattelu muodostuu poliittisten päätöksentekijöitten näkökulmasta kansallisesti. Ja siihen episteeminen yhteisö ehkä tuo sellasen tulokulman, että nähdään, et asiantuntijoilla on tietynlainen rooli, et asiantuntijat on oikeestaan ehkä tietty taso, tietynlainen toimijaryhmä poliittisten päätöksentekijöitten ja kansalaisten tai tällasen kansalaistason välillä. Täs tulee hyvin esiin se, että mikä on asiantuntijatiedon merkitys turvallisuus- ja puolustuspoliittisen päätöksenteon taustalla.

Ja sitte tulee myös esiin se, että jotta tällanen kulttuuri ikään kun toimii tai muodostuu tai on merkityksellinen, niin silloin pitää olla vuorovaikutusta tällasen poliittisen eliitin ja ammattilaisten ja kansalaisten ja näitten erilaisten yhteisöjen välillä. Eli tässä tää vuorovaikutteisuus on keskeinen asia. Ja sitten on se eri tasojen rooli. Ja siinä sitten vielä tää episteemisten yhteisöjen tutkimus vie meidät sieltä kansalliselta tasolta eteenpäin monikansalliseen ja ylikansalliseen toimintaympäristöön.

Ja tältä pohjalta päästään sitten niihin kysymyksiin, mitä tos alussa mainittiinkin, että kuinka tätä kulttuurimuutosta voi tavallaan hallita, tai voiko sitä jotenkin johtaa, tai voiko siihen tietoisesti vaikuttaa, ja mitä siinä tapahtuu. Ja nyt onki tärkeää, että mennään sitte täs meidän hankkeessa ihan tapauskohtaisesti eteenpäin ja tarkastellaan erityisesti joitakin maita ja joitakin tilanteita.

Ja yks meidän tärkeimmistä tapauksista sitten on Saksa. Siellähän eletään tällä hetkellä varsinaista tälläst aikakauden murrosta, Zeitenwende. Ja siellä on lähdetty laatimaan uutta kansallista turvallisuusstrategiaa. Nyt Antti, joka on tästä tehnyt merkittävää tutkimusta, kertoo siitä, että mitä Saksan strategisessa kulttuurissa nyt tapahtuukaan.

Antti Seppo: Kiitos, Hanna. Saksahan on monessakin mielessä erittäin mielenkiintonen tapaustutkimus, et Saksaahan on aiemmin käytetty muun muassa siihen, et on verrattu kansainvälisten suhteiden (teorioiden erilaist) [17:17] selitysvoimaa. Mutta puhutaan tässä nyt sitten tarkemmin tästä strategisesta kulttuurista. Ja siis Saksan strategisen kulttuurin muutos on ollu kylmän sodan jälkeen suhteellisen hidasta, näin voidaan sanoa. Et kylmän sodan aikana se on perustunu paitsi Saksan sitomiseen läntisiin poliittisiin, taloudellisiin ja sotilaallisiin rakenteisiin, myös muutamaa keskeiseen toisen maailmansodan opetukseen, eli ei koskaan enää sotaa, ei koskaan enää yksin, eikä koskaan enää saksalaista (erityistietä).

Ja tää niin sanottu nie wieder -ajattelu kehysti vahvasti Saksan turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa aina Berliinin muurin murtumiseen saakka ja osin sen jälkeenkä sitte. Ja Saksan itseymmärrys omasta turvallisuuspoliittisesta roolistaan siviilivaltana oli todella vahvaa vielä 90-luvun alkupuoliskolla. Eikä Saksassa oikeestaan tohon aikaan keskusteltu turvallisuuden tuottamisesta sotilaallisen voima- tai valtapolitiikan keinoin. Ja näin tää rooli tai itseymmärrys täst siviilivallasta sopi hyvin tällaseen kantilaiseen ajatteluun matkasta kohti ikuista rauhaa, jonka Kant sitte itse ymmärsi konkreettisesti toteutettavissa olevana yhteiskunnallisena tehtävänä, eikä tämmösenä idealistisena illuusiona, jollaseks se on sitte joskus myös ymmärretty.

No, sit oikeestaan tää paine Saksan turvallisuuspoliittisen profiilin kohottamiseksi kansainvälisessä kriisinhallinnassa, niin se kasvo huomattavasti näiden Jugoslavian hajoamissotien seurauksena. Ja maan perustuslakituomioistuin teki vuonna 1994 tärkeen periaatepäätöksen, joka salli saksalaisten osallistumisen sotilaalliseen kriisinhallintaan osana kansainvälisen turvallisuuden (instituutioita, YK:ta) [19:04] ja Natoa. Tää oli tässä mieles hyvin merkittävää aikaa strategisen kulttuurin kannalta.

Oikeestaan sitte varsinaisesti käännteentekevää oli tää kansanmurha Srebrenicassa kesällä 1995, jollon serbit telotti Bosnian muslimeja. Tää sitten liitettiin mielikuvissa Saksassa holokaustiin ja Auschwitziin, ja se aiheutti sitten muutoksen nimenomaan sotilaallist voimankäyttöä koskevassa ajattelussa. Eli tämmöset aiemmin eettiseen pasifismiin ja antimilitarismiin perustuvat tulkinnat siitä, että mikä Saksan roolin ja vastuun pitäis olla, niin ne ei oikeen siinä hetkes tuntunu sitte enää uskottavilta. Ja sitte historian tulkinnoissa oikeestaan käännyttiin sitte vahvasti kannattaa ajatusta, ettei

uutta kansanmurhaa Euroopassa sais enää koskaan tapahtua. Ja tää sitten myös osaltaan siivitti Saksan osallistumista näihin Naton ilmapommituksiin Jugoslaviaan 1999.

No, oikeestaan tästä Saksan strategisen kulttuurin kylmän sodan jälkeisestä niin sanotusta track recordista vois oikeestaan puhua paljon lisääkin, mutta tiivistäen voidaan sanoa, että Saksan strategisen kulttuurin pitkälinen muutos voidaan yhtäältä nähdä eräänlaisena sotilaallista voimankäyttöä koskevien tabujen katoamisena. Mut sit toisaalt myös tämmösenä Saksan turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa koskevan ajatus- ja toimintahorisontin sivuttais- ja syvyysuuntaisena laajentumisena, jos näin voi sanoa.

Sitte tää 90-luvulla syntyny paine Saksan vahvempaan toimijuuteen turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa ollu jatkuvasti kasvamaan päin. Ja maa onki sitte joutunu tilanteeseen, jossa turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tekemisen periaatteita on jouduttu puntaroimaan useaanki kertaan uudelleen. Ja tästä oikeestaan hyvä esimerkki on tää Venäjän alottama hyökkäyssota Ukrainassa. Ja varmaan kaikille tuttu tää... Tai varmaan useimmille tuttu ainaki tää Saksan liittokansleri Scholzin muutama päivä sodan alkamisen jälkeen pitämä puhe. Tää kuuluisa Zeitenwende-puhe, mikä oli osaltaan vahva eurooppalainen keskustelunavaus Saksan turvallisuus- ja puolustuspolitiikan ja sen tavoitteiden muutostarpeesta sekä sitten myös tästä Saksan turvallisuus- ja puolustuspoliittisten vastuun kasvamisesta. Tähän kuulu sitte muun muas tää sadan miljardin euron erityisrahaston muodostaminen Bundeswehriin rakenteellisten ja kalustollisten puutteiden paikkaamiseen ja tää sitoutuminen sitte tähän Naton kahden prosentin bkt-tavoitteeseen puolustusmenoista.

No sit tähän liittyen, niin Saksassa ryhdyttiin viime vuonna valmistelemaan sitte tämmöst ensimmäist varsinaist kansallist turvallisuusstrategiaa. Ja tää tulee olemaan sit oikeestaan tämmönen ensimmäinen varsinainen kansallinen turvallisuusstrategia sitte Saksojen yhdistymisen. Tämmöstä ei aiemmin oo tehty. Ja tän tavoitteena on sitte määritellä paitsi Saksan rooli ja vastuu kansainvälistä turvallisuutta edistävänä toimijana tässä uudessa geopoliittisessa tilanteessa, niin myös sen strategisen kulttuurin asteittaiset muutosaskeleet ja sitten niihin liittyvät toimenpiteet tässä strategiassa esitettyjen tavoitteiden mukaan. Muun muassa Saksan ulkoministeri Annalena Baerbockin mukaan täs strategias pyritään määrittämään konkreettisesti se, että miten strategisesta kulttuurista kumpuavat periaatteet voidaan vielä selkeämmin muuttaa pragmaattiseksi politiikaksi. Eli täs on just tavallaan käsillä osin tää strategisen muutoksen tematiikka, joka meitä tässä meidän hankkeessa kiinnostaa. Ja täs on sitte olennaisina – Saksan hallitukseen mukaan – tämmönen selkee toimintaprofiili, vahvistettu toimintakyky sekä ulko- ja turvallisuuspoliittisten instrumenttien terävöittäminen. Eli voidaan ajatella, että ainaki alustavasti strategiassa korostuu Saksan uudenlainen asemoituminen turvallisuus- ja puolustuspoliittisena toimijana.

No, sit oikeestaan tää kansallisen turvallisuusstrategian laatimisprosessi, nii se kiinnostaa meidän tutkimushanketta paitsi tän strategisen kulttuurin jatkuvuuden ja muutoksen välisen suhteen, niin myös tän, mist Hanna äskön puhu, tän

asiantuntijaverkoston vaikutusten näkökulmasta. Saksan liittohallitus on pyrkinyt tätä strategiaa laatiessaan nojautuun vahvasti ulkosiin sidosryhmiin, muun muassa eri alojen asiantuntijoiden ja kansalaisille järjestettyihin aiheita koskevien keskustelufoorumien muodossa. Tää on ollu aika tietyllä lailla systemaattistaki tää dialogi, mitä siellä on haettu.

Ja meidän projekti sitte pyrkii erittelemään näiden toimijoiden osallistumisen vaikutuksen kansallisen turvallisuusstrategian muodostumiseen, eli nimenomaan strategista ajattelua ja toimintaa koskevien ajatusten ja toimintatapojen muotoutumiseen näiden erilaisten tapahtumien ja poliittisten tilojen kautta. Ja tarkoitus on toteuttaa tää tapaustutkimus muun muassa haastatteluiden muodossa ja sitten niistä saatavan empiirisen aineiston analyysin kautta.

No joo, siin oli tämmönen pieni paketti Saksasta. Tosiaan täs tuli esiin näitä strategisen kulttuurin lähtökohtia kansallisesta näkövinkkelistä, mikä onki oikeestaan strategisen kulttuurin tutkimuksessa ollu tämmönen perinteinen tapa tarkastella strategisia kulttuureja. Mutta niinku tässä Hannanki edellisestä puheenvuorost kävi jo vähän ilmi, niin strateginen kulttuuri toimii kuitenkin monella eri tasolla. Otatko, Hanna, näistä kiinni sitte vähä seuraavaks?

Hanna Ojanen: Joo. Tää onki sellainen asia, mikä on varmaan täs viimisen vuosikymmenen aikana noussu entist enemmän esiin, et mikä on se monikansallinen tai ylikansallinen taso (yhä) [25:15], mikä täs vaikuttaa. Ja miten nää maat, niinku nyt tää Saksa esimerkiks, toimii tässä, tällä tasolla, ja miten nää tasot vaikuttaa toisiinsa.

Voitas ajatella, et on tosiaan ny täs strategisen kulttuurin tutkimuksessa vahvistunu monikansallinen ja ylikansallinen taso, ei vaan liittokunnan, Naton esimerkiks, kannalta katsottuna, vaan myös eurooppalaisen integraatioprosessin myötä. Ja jos nyt hetken aikaa mietitään tätä EU:n puolustusulottuvuutta, niin siinä nähdään, et on jo varsin pitkään käyty keskusteluu siitä, että miten näitten jäsenmaitten turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa voitas tuoda lähemmäks toisiaan, tai miten luodaan yhteistä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa, mikä on taas sitten ihan eri taso ja oma ilmiönsä.

EU:n ensimmäinen turvallisuusstrategia on 20 vuoden takaa. Se oli oikeestaan ensimmäinen sellanen yhteinen, yhteisesti sovittu näkemys siitä, et mitkä on näitten jäsenmaiden jaetut keskeiset uhkakuvat. Ja mikä on se yhteinen ymmärrys siitä, että miten EU vastaa näihin uhkakuviin, minkälainen turvallisuuspoliittinen toimija se on. Sinänsä on ollu aika mielenkiintosta myös se, että miten nää strategian luomisen prosessit EU:n tasolla on sitten toiminu, ja ketä on kuultu, ja minkälainen porukka siinä on sitten ollu ympärillä.

Tän ensimmäisen strategian jälkeen on tapahtunu tosi paljon. Puolustusyhteistyö on lähteny käyntiin. Ja sitä puolustusyhteistyötä on tapahtunu paitsi EU:n rakenteissa, niin myös EU:n rakenteiden ulkopuolella. Ja taas kerran nähdään, että eri jäsenmaat on suhtautunut tähän sitten hieman eri lailla ja ottaneet täs prosessissa erilaisia rooleja.

Jos nyt ajatellaan vaikka Ranskaa: se on meillä kanssa nyt tässä STRAX-hankkeessa keskeisenä tutkimuskohteena. Niin Ranska on varmaan ollu se maa, joka on ehkä aktiivisimmin pyrkiny luomaan sellasia malleja ja rakenteita, missä tätä strategisen kulttuurin yhtenäistymistä tai strategisen ajattelun samankaltaistumista vois tapahtua. Ja Ranska ajoi tähän muun muassa sitä Euroopan interventioaloitetta ihan tällasena omana rakenteenaan. Ranska on siis pitkään ollu ajamassa sitä, että tarvitaan jotenkin jossain määrin yhteistä strategista ajattelua, ellei peräti sitten strategista kulttuuria. Ja niinpä meitä täs hankkeessa kiinnostaa nyt erityisesti se, että millä keinoin Ranskassa on katsottu, että tällanen onnistuis. Miten se toimii?

Ja muutenkin tää Euroopan turvallisuus- ja puolustusyhteistyön tiivistyminen on johtanu siihen, että on lähdetty hakemaan vastauksia myös strategisen kulttuurin tutkimuksen piiristä. EU:n strategista kulttuuria koskevaa tutkimusta on nyt paljon enemmän kun ennen. Ja siinä yks keskeinen kysymys on varmaan sitte juuri se, että miten nää kansalliset strategiset kulttuurit ja sitten nää ylikansalliset normit, millanen vuorovaikutus niillä on, minkälainen ehkä rajoittava tai toisaalta mahdollistava vaikutus kansallisilla strategisilla kulttuureilla on. Ja minkälainen tällanen kahdensuuntainen, epäilemättä kahdensuuntainen, vaikutus sitten esimerkiksi tämän yhteisen eurooppalaisen ja toisaalta sitte jäsenmaiden oman strategisen kulttuurin välillä on.

No niin, no tässä sitten tullaan niihin konkreettisiin käytännön tapahtumiin ja tiloihin ja tilanteisiin. Täs ollaan jo pari kertaa mainittukin se, että yks semmonen konkreettinen tilanne on se, kun jotain turvallisuusstrategiaa laaditaan, siinä kootaan tietynlaisia ihmisiä ja käydään tietynlaisia prosesseja läpi. Se on hyvin mielenkiintosta. Sen voi täs ehkä myös todeta, et on mielenkiintosta, kuinka eri strategiaprosessit myös ikään kun ottavat mallia toisistaan. Naton piiris esimerkiksi huomattiin EU:n tietynlainen strategiaprosessin piirre, joka sitten taas otettiin sinne, ja päinvastoin. Nää on kanssa hyvin mielenkiintosta näin tutkijan näkökulmasta katsottuna, et miten näitä prosesseja viedään eteenpäin ja kehitetään.

Mutta tosiaan täs meidän STRAX-hankkeessa lähdetään katsomaan myös sitä, että ketkä ja missä toimivat, kun tätä strategista kulttuuria tuotetaan. Ketkä osallistuu jäsenmaissa, EU:ssa, mut myös esimerkiksi ajatuspajoissa ja tutkimuslaitoksissa? Ja miten sitten strateginen kulttuuri muodostuu myös jotenki tässä ihan käytännön toiminnassa, ruohonjuuritasolla ehkä, harjoituksissa, niistä saatujen kokemusten muodossa, tälläsessä käytännön toiminnassa? (Mielenkiintoisin) [30:53] yksityiskohta täs on varmaan sitten se, että osittain nää osallistujat on samoja eri pöytien ääressä. Ja tätäki pyritään nyt sitte meidän hankkeessa vähän kartottamaan, mikä merkitys sillä sitten on.

Toisin sanoen keskeistä täs meidän tutkimushankkeessa on se, että otetaan esiin ne paikat ja ympäristöt, joissa muutosta voi tapahtua, tai jossa muutosta halutaan tehdä, tai on tarkoitus saada joku muutos aikaan. Ja ne nyt voi olla näitä politiikanteon solmukohtia, instituutioita, prosesseja, missä tehdään tietoisesti strategiaa. Mutta ne voi myös olla operaatioita, harjoituksia, voi olla koulutusta, opetusta, kaikenlaista

sellasta käytännön toimintaa, millä on kosketuspintaa strategiseen kulttuuriin. Nää kaikki on meidän sitten näit käytännön tutkimuskohteita.

Ja tästä sitten tullaan kysymykseen varmaan siitä, että missä on sitten sen strategisen kulttuurin ja politiikan suhde. Nyt kun seuraa vaikkapa Suomen tilannetta, kuinka nopeasti meillä näyttää turvallisuus- ja puolustuspolitiikka muuttuvan, niin mieleen tulee tietysti kysymys siitä, että onko nyt turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muutos sitten myös strategisen kulttuurin muutosta, vai onko se kuitenkin jotain muuta. Ja miten nää kaks nyt sitten vaikuttaa toisiinsa, miten voidaan tätä konkreettisesti tutkia. Voisitko, Antti, sanoa meille tästä jotakin?

Antti Seppo: Joo, tää on hyvä kysymys, mitä täs on aiemmin myös itse aiemmin tutkimuksissani pohtinu. (--) [32:42] tietysti oo aina niin yksiselitteisii vastauksii. Mutta voitais sanoa näin, että kun strategist kulttuuriä tutkitaan, nii on oikeestaan hyvä muistaa, ettei strateginen kulttuuri selitä suoraan sitä, että miks esimerkiks jokin maa tekee jonki konkreettisen turvallisuus- tai puolustuspoliittisen päätöksen, et tähän vaikuttaa lukuisat erilaiset tekijät ja muuttajat, joil ei sinänsä välttämättä oo sitten suoraan strategisen kulttuurin kannalta välttämättä paljoakaan tekemistä. Eli strateginen kulttuuri avaa pikemmin turvallisuus- ja puolustuspoliittisen päätöksenteon taustalla olevaa kulttuurista substanssia sotaan ja rauhaan sekä sotilaalliseen voimankäyttöön liittyvien ajattelu- ja toimintamallien kautta.

Ja kuten tossa edellä esitelty Saksan 90-luvun esimerkki osotti, niin oikeestaan tää turvallisuuspolitiikkaa koskevan normiston muutos luo sitten poliittisille päätöksentekijöille tämmösiä ikkunoita, joita he voivat sitte käyttää hyväkseen – tai myös olla käyttämättä. Et mä nään sen niin, että strateginen kulttuuri ei muodosta tässä mielessä mitään determinististä suhdetta harjoitetun politiikan suhteen.

Mut täs yhteydes on kuitenkin ehkä myös hyvä tuoda esille, että strategisen kulttuurin tutkimusperinteessä on myös tämmönen positivistinen suuntaus, joka varsinki 90-luvulla oli hyvinkin vahva, joka painottaa ideoiden suoraa kausaalista vaikutusta tehtyihin poliittisiin päätöksiin ja pyrkii siten sitten operationalisoimaan strategisen kulttuuriin... täl lailla ikään ku luonnontieteen omasesti ilmiöiden välisiin lainmukaisuuksiin perustuen. Ja täs taustalla nähdään tämmönen tietynlainen tarkasti määritelty strategisen kulttuurin viitekehys, joka koostuu esmes tämmösestä konfliktin frekvenssistä valtioiden välisessä toiminnassa, sitten vastustajan tai vihollisen luonteesta ja sen muodostamasta uhasta ja sitten viimiseks sotilaallisen voimankäytön tehokkuudesta.

Tää ajatuksenkulkuhan sitten kulkee näin, että kun sitten turvallisuusympäristöhaasteisiin vastataan, nii sitte tietyt preferenssit ja optiot sivuttaa tavallaan toiset, riippuen sitte siitä, että miten nää poliittiset päätöksentekijät sijottuu sitten näiden kolmen elementin muodostavalla akselil. Oletus on, että tässä kohtaa tää strateginen kulttuuri alkaa sitte suoraan vaikuttaa päätöksiin tai toimintamalleihin. Mutta ku tätä miettii vähän eteenpäin, niin ongelmaks muodostuu näiden... Ikään kun,

et me nähdään sosiaalisten ilmiöiden väliset suhteen tän luonnontieteen kautta tämmösinä lainalaisuuksina, niin se ei oikeen toimi. Ja sit myös se, että kulttuuria ja toimintaa ei oo aina välttämättä mielekästä erottaa toisistaan ilman tämmöst tarkkaa analyttistä harkintaa. Eli me voidaan ajatella, että strategisen kulttuurin piirissä toimivat toimijat on aina tiettyyn pisteeseen asti kulttuuristuneita, eli eivät voi ikään ku toimia täysin irrallaan sitten strategisen kulttuurin asettamista rajoista. Lisäksi näyttää, näis (positiivismalleissa) [35:55] oletetaan, et kaikkiin strategiseen kulttuuriin sisältyy tämmönen ikään ku esitetyn kaltanen viitekehys jotenki sisäänrakennettuna, vaikka lähtökohtasesti strateginen kulttuuri rakentuu kumminki sosiaalisesti rakentuneina ilmiöinä.

No, sitte kun lähetään miettimään tätä lisää, niin me voitas oikeestaan palata sitte yhteen keskeiseen meidän tutkimushankkeen painopisteen, eli strategisen kulttuurin muutoksen tutkimiseen. Oikeestaan strategist kulttuuri koskevassa tutkimuskirjallisuudessa vallitsee selkee yhteinen näkemys siitä, et strateginen kulttuuri muuttuu todella hitaasti. Ja vaikka voitas tietysti ajatella, että nyten esmes tän Venäjän Ukrainaan kohdistaman hyökkäyssodan johdosta tästä vois ehkä [naurahtaa] joku tulla toisenlaiseenkin lopputulokseen. Mutta tähänastinen tutkimuskirjallisuus ei tue tämmöstä ajatusta tämmösestä ikään kun yhden yön aikana tapahtuvasta muutoksesta.

Mut me voitas myös ehkä ajatella niin, että strategisen kulttuurin muutos aina kuitenkin jollain lailla muuttaa sitte turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa, tai ainakin mahdollistaa ne poliittiset muutokset. Mut millä tavalla se sit tapahtuu, niin se riippuu sitte monen eri tekijän yhteisvaikutuksesta. Ja sit tietysti, niinku, no, oleellista, kun me mietitään muutoksen tematiikkaa, nii on oleellista miettii vähän, et mitä se muutos sitten on, että tapahtuuko tää strategisen kulttuurin muutos ikään kun sitten tän strategisen kulttuurin ytimessä, elikkä niinku just näitä sotaa, rauhaa ja sotilaallist voimankäyttöä koskien, vai onko sitte kyse pikemmin jonkinlaisista tämmösistä pienemmistä toiminnallisen tason korjausliikkeistä. Ja se ei oo aina ihan välttämättä helppoo tavallaan sitä muutoksen astetta havaita. Et tähän täytyy sitte kiinnittää aina erityistä huomiota.

No, esimerkkinä sitte täst muutoksest mä voisin mainita mun omat tutkimukseni Saksan strategisen kulttuurin muutosta ja sen dynamiikkaa koskien. Oikeestaan mun tutkimuksen pohjalta erääks keskeiseks muutosmekanismiksi muodostu tämmönen sodankäynnin kokemus, jolla mä viittasin sitten (tämmöseen) [38:21] menneitten ja nykyisten kokemusten kirjoon. Käytännössä täst sit muodostu tämmönen dialektinen yhteys menneisyyden ja nykyisyyden välille, eli tän ulkosen shokin johdosta sitte ryhdytään näitä historian opetuksii tulkitsemaan uudessa valossa, mikä tuottaa sitten strategisen kulttuurin ydintä koskevia uudelleentulkintoja, artikulaatioita, mitkä sitten voi mahdollisesti johtaa uudensuun poliittisiin käytäntöihin tai toimintaa. Mutta niinku sanottu, tää on tämmöstä nondeterminististä, eli mä en ajattele, että nää välttämättä selittää mitään yksittäisiä päätöksiä tai sinällään sitte jotain tiettyä toimintaa.

Mut tän mallin vahvuus näkyy mun mielest kumminki, jos me nyt mietitään esmes tätä Saksan nykytilannetta, että vaikka tän sodan tai sodankäynnin kokemuksen pohjalt pyritään sit muuttaa ajattelu- ja toimintatapoja, niinku Saksassaki tällä hetkellä tehdään, nii se ei kumminkaan välttämättä oo poliittisesti helppoo toteuttaa. Ja esimerkiks, jos me ajatellaan vaikka näitä Ukrainaa kohdistuvia asetoimituksia, niin ne on vaatinu paitsi tietysti tämmöstä pitkäaikasta poliittista ja strategista harkintaa, niin myös perustuslain muutoksen.

Jos me ajatellaan just, mitkä on ollu paljon julkisuudessa, tai silloin ku näist kovasti keskusteltiin, niin oli nää Leopard-panssarivaunut. Ja niiden toimittaminenhan sit sidottiin poliittisesti Saksan kumppaneihin, mikä sitte taas korostaa pikemmin tämmöstä Saksan strategisen kulttuurin tiettyjen käytäntöjen jatkuvuutta ja tavallaan tätä periaatetta, että Saksa ei ikään ku tee mitään yksin. Eli Saksa toimii turvallisuus- ja puolustuspolitiikas aina yhteistoiminnassa kumppaneidensa kanssa. Ja tämmöset ikään ku kuitenkin (jatkuvuuteen... Tavallaan se) [40:10] lähtökohta on kumminkin se, että strategisis kulttuureissa nää ikään ku jatkuvuuden prosessit on niitä, jotka on vallitsevia kuitenkin. Et voitas sanoo, et tää on oikeestaan pikemmin sääntö kuin poikkeus.

No, me ollaan nyt tässä edellä käsitelty sitte kattavasti strategisen kulttuurin käsitettä ja tätä meidän STRAX-tutkimushanketta. Ja tosiaan, niinku Hanna tossa aiemmin viittas, niin me järjestettiin täällä maaliskuun lopussa Helsingissä tämmönen kolmepäiväinen niin sanottu kick-off-konferenssi, jossa oli meidän projektin tutkijoiden ohella todella, todella monipuolinen ja korkeetasonen kansainvälinen miehitys. Niin, Hanna, mitä tästä jäi ikään ku sulle onkeen, ja miten lähdetään tästä eteenpäin toteuttaan tätä meidän hanketta?

Hanna Ojanen: Saatiin kyllä tosi paljon ajatuksia ja hyvää kannustusta niistä tilaisuuksista. Ja puhuttiin esimerkiks tarpeesta ottaa Natoa esiin tässä hieman eri lailla, kun ehkä aikasemmin oltas ajateltu, ja sitä Naton ja EU:n keskeistä suhdetta myös. Ja puhuttiin tietysti paljon siitä, että miten tutkijat selviää siitä tilanteesta, kun näyttää tapahtuvan niin paljon ja niin nopeasti juuri sillä hetkellä, kun tätä tutkimusta tekee. Minkälaisia haasteita se nyt meille tässä sitte asettaa, ja miten näistä haasteista selvitään –tämmösiä menetelmällisiä asioita ehkä.

Sitten tultiin siihenkin, että täytyy myös vähän pohtia sitä, että mitkä puolet nyt täst strategisesta kulttuurista ehkä onkin sellasia, jotka pysyy ennallaan, kun on niin paljon muutosta, ettei kadoteta näkyvistä tavallaan sitä olennaista juttua, et tässä on nyt varmasti jotain, mikä säilyy, ja mikä se on sitte? Ja lopulta sitte mun mielestä saatiin kyllä hyvää vahvistusta myös sille, että paitsi, että tutkimusta tarvitaan nyt enemmän kun ennen, niin tarvitaan myös alan opetusta. Se on todella tärkeä puoli tätä koko asiaa. Ja nyt meillä onki jo suunnitteilla sitten kurssi aiheesta ensi vuodelle, että tämäkin täs lähtee etenemään.

Mitäs sinä ajattelit siit meidän kick-offista?

Antti Seppo: No kick-off oli todella antoisa, ja saatiin kyllä, niinku sanoit, erittäin hyvää palautetta. Jotenki jäi semmoinen olo, et tää on kyllä semmoinen tutkimusaihe, joka laajemmin kiinnostaa. Oikeestaan tavallaan just tää, että tää meidän projekti on oikeestaan saanu hyvän ja tämmösen laaja-alaisen vastaanoton niin akateemisis piireissä että sen ulkopuolellakin, korostaa jotenki mun mielest sitä, että tää strategisen kulttuurin tutkimus on pikku hiljaa nousemassa sieltä jonkinnäkösestä alhosta, jossa se ehkä on jossain määrin aiemmin ollu. Ja tää mun mielest kyl varmaan johtunee just siit, et tavallaan nää strategisen kulttuurin muutostarpeet, mistä meki tavallaan puhutaan, on täs nykyhetkessä... Ei voida ajatella, et ne on enää marginaalisii tai tämmösii yksittäisiä, vaan niil on tämmönen tietynlainen yleiseurooppalainen luonne jossain mieles. Elikkä nää tarpeet myös tunnustetaan yli kansallisten rajojen.

Tietysti sit, jos mä ajattelen ihan henkilökohtasel tasolla, niin kyl tää on jossain mieles ollu hyvin palkitsevaa, et on päässy mukaan tähän projektiin, koska mä oon kumminki tavallaan käyttäny sit aiemmin paljon aikaa strategisen kulttuurin tutkimiseen. Ja tavallaan just varsinkin tän meidän kick-off-konferenssin jälkeen tuli semmoinen olo, et tää aika tääl tutkijakammios ja tietysti vähän muuallakin ei oo sitten menny ihan hukkaan.

Mutta ehkä tämmösii sitten, niin, tämmöst, mitä jää mietittävää, on ehkä just nää tavallaan, koska aiemminhan oikeestaan ei oo varsinaisesti strategises kulttuuris puhuttu episteemisist yhteisöist. Et tää on hyvin mielenkiintonen asia tuoda tähän yhteyteen ja just näiden tasojen kautta tarkastella tätä. Tätä me joudutaan ehkä vähän vielä sitten miettimään ja hiomaan, että miten me sitten tehdään.

Ja sitte tietysti aina (--) [44:45] asiantuntijuudest puhutaan, niin sitte tietysti herää kysymys, että miten nää tietyt asiantuntijat tunnustetaan, onko se tavallaan tämmönen suoraviivanen prosessi, vai onko jossain tämmöstä ikään ku tietoa olemassa, asiantuntijoita olemassa, mikä ei välttämättä nii helposti sitte julkisuudes tai pinnalla näy. Ja sitten ehkä vielä just tää, että missä tiloissa sitte tää tämmönen ikään ku ylikansallinen strateginen ajattelu lopulta syntyy, et nää on hyvin mielenkiintosii kysymyksiä.

Ja sit tietysti tää just, mihin säkin tos aiemmin viittasit, et strategises kulttuurissa ja sitä koskevas keskustelus on vallinnu tää idea, että strategista kulttuuria ei sitte pystytä... Tai että sitä jotenki pystyttäs junailemaan, mut tavallaan aiempi tutkimus on sit kuitenkin selkeesti tullu siihen lopputulokseen, et näin ei ole. Mut mä kyl ajattelisin, et tässä just... Nimenomaan tähän asiantuntijuuden rooliin ja sit sen ikään ku limittymiseen erilaisten tilojen kautta, nii siihen ei oo aiemmas tutkimukses kiinnitetty riittävästi huomiota. Tää on ehdottomasti yks meidän tutkimuksen vahvuuksista. Et me tuodaan mun mielest täs mieles kyllä arvokas tämmönen tieteellinen lisäarvo myös, jos me mietitään esmes strategisen kulttuurin toimijuuden määrittymistä. Tää on hyvin mielenkiintonen keskustelus, jota me sit täs ruvetaan käymään.

No, mä sit haluisin ehkä nostaa tässä yhteydessä vielä näistä meidän suunnitelluist julkasuista sen verran esille, et meil on suunnitteilla tämmönen erityisesti sotilaille suunnattu, oppimateriaaliksi laadittava strategisen kulttuurin ja sen tutkimusta käsittelevä manuaali tai ikään ku tämmönen käsikirja. Tätä kautta me sitte pyritään myös täl meidän tutkimuksella tukemaan myös kadettien, upseerien ja Puolustusvoimissa strategisten kysymysten äärellä painivien ihmisten työtä ja siinä kehittymistä.

Erittäin paljon kiitoksia, Hanna, mielenkiintosesta ja monipuolisesta keskustelusta. Ja tässä yhteydessä haluan kiittää myös kaikkia kuuntelijoita mielenkiinnosta ja ennen kaikkea kärsivällisyydestä, joka on tunnetusti myös strateginen hyve! Hannalle viimeinen sana.

Hanna Ojanen: Kiitoksia oikein paljon, ja pysykää linjoilla!

[musiikkia]